

Изд-во Воронежск. ун-та. 1985. -164 с.

5. Цветинович А.Л. Дополнительные наказания: функции, система, виды. Куйбышев: Изд-во Саратовск. ун-та, Куйбышевск. филиал, 1989. -189 с.

6. Давв В.Г. Процессуальное и уголовно-правовое значение орудий преступления // Вестник ЛГУ. -1973. Сер. Экономика, философия, право. -№ 17. -Вып.3. -С.124-131.

7. Крастиньш У.Я. Спорные вопросы применения дополнительных мер наказания за преступления в области охраны природы // Актуальные вопросы борьбы с преступностью: Учен. записки Латв. ун-та. -Рига, 1976. -Т.258. -С.47-57.

8. Марогулова И.Л. Специальная конфискация по уголовным делам // Проблемы совершенствования советского законодательства: Тр. ВНИИСЗ. -1978. -Вып.13. -С.130-140.

9. Веселова В.Н. Конфискация в советском уголовном праве: Автореф. дисс. канд... юрид. наук. -М., 1990. -25 с.

10. Дуюнов В.К. Дополнительные наказания по советскому уголовному праву: Дисс. канд... юрид. наук. -М., 1985. -213 с.

11. Вольфман Г.И. Ответственность за преступления в области охраны природы. -Саратов: Изд-во Саратовск. ун-та, 1984. -80 с.

12. Закутский С.Г., Ахмедов Б.А. Некоторые вопросы применения наказания по Уголовному кодексу Узбекской

ССР // Науч. тр. Ташкентск. ун-та. -1970. -Вып.352. -С.66-84.

13. Михлин А.С. Имущественные наказания – альтернатива лишению свободы за менее опасные преступления // Сов. гос-во и право. -1981. -№ 6. -С.90-98.

14. Ной И.С. Вопросы теории наказания в советском уголовном праве. -Саратов: Изд-во Саратовск. ун-та, 1962. -156 с.

15. Юшков Ю.Н. Дополнительные наказания в свете конституционных положений // Конституция СССР и дальнейшее повышение эффективности норм уголовного права. -Свердловск: Изд-во Уральск. ун-та, 1980. -С.48-57.

16. Гаджиев Х. Имущественные наказания в системе мер уголовно-правового воздействия // Советская юстиция. -1988. -№ 16. -С.13-15.

17. Наумов А.В. Российское уголовное право. Общая часть: Курс лекций. -М.: Изд-во БЕК, 1999. -590 с.

18. Кузнецова Н.Ф., Тяжкова И.М. Курс уголовного права: Учебник. -Т.2. Общая часть: Учение о наказании. -М.: Зерцало, 2002. -С.16-49.

19. Шаргородский М.Д. Наказание по советскому уголовному праву. -М.: Госюриздат, 1958. -Ч.2. -239 с.

20. Куч В.М. Новый Кримінальний кодекс України: яким йому бути. -Х., 1999. -С.64.

Надійшла до редколегії 27.01.2005

МЕЛЬНИКОВА-КРИКУН В.Н. СПЕЦИАЛЬНАЯ КОНФИСКАЦИЯ

Выяснена юридическая природа и место специальной конфискации в системе законодательства Украины; рассмотрены взгляды ученых и высказана собственная позиция по усовершенствованию законодательства о специальной конфискации.

MEL'NIKOVA-KRIKUN V.N. SPECIAL CONFISCATION

The legal nature and place of special confiscation in system of the legislation of Ukraine is found out; sights of scientists are considered and the own position after improvement of the legislation on special confiscation is stated.

УДК 176.5:343.575

О.В. НАДЬОН, канд. юрид. наук

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

ПРОСТИТУЦІЯ: СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ ТА КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Проституція розглядається як соціально-економічне явище; надана характеристика періодів розвитку та варіантів її регулювання в світі. Здійснено правовий аналіз проституції як адміністративного та кримінального правопорушення; порушується дискусійне питання легалізації проституції як засобу протидії її наслідкам.

Проституція – це особливо суперечливе та дискусійне питання в сучасному світовому праві. Залишаючись однією з найдавніших “професій”, вона крокує і в третє тисячоліття. Про осіб, які шукали вигоди за сексуальні послуги, а також про клієнтів, які готові були платити гроші за такі послуги, можна віднайти інформацію в найдавніших історичних джерелах.

Моральна сторона проституції в цілому завжди збурувала в будь-якому суспільстві активні дебати. Людство

протягом свого розвитку губилося в пошуках шляхів оптимального вирішення проблем, пов'язаних із секс-індустрією. Мусимо визнати той факт, що світова суспільна практика і правничі інституції не спромоглися ні викоренити проституцію як явище, ні виробити достатньо ефективних засобів вирішення цілої низки пов'язаних з нею проблем.

Чому “секс-бізнес”? Секс проявив себе як об'єкт комерції. Секс-індустрія стала реальною частиною економі-

ки. Цей специфічний ринок представлений тріадою, де суб'єктами виступають: продавць послуг-посередник-клієнт. Кожний із них керується власними інтересами і моральними нормами.

Проституція як соціальне явище, за письмовими джерелами, що дійшли до наших днів, виникла в глибокій давнині. Термін "проституція" походить від латинського слова *prostitutio* (осквернення, збезчещення). Перша наукова праця на дану тему була опублікована в 1836 р. А. Паран-Дюшатлем "Про проституцію в Парижі". Відтоді під проституцією розуміється така форма позашлюбних сексуальних стосунків, яка не ґрунтується на почуттєвій прихильності, при цьому для однієї із сторін (жінки) важливим стимулом є заробіток [1, с.31-32].

Проституція має глибокі історичні та етнонаціональні корені і сьогодні є світовою проблемою. Майже всі дослідники виділяють чотири основні періоди розвитку проституції.

Перший період – гостинності – характеризувався тим, що господар дому пропонував своєму гостю все найкраще, в тому числі і жінку (дружину, сестру, доньку). Другий етап – епоха релігійної проституції – виникла на ґрунті марновірства. Її суть полягала у принесенні цнотливості дівчини у жертву божеству. Але ці етапи з великою натяжкою можна назвати проституцією, бо проституцію відрізняє те, що жінка продає своє тіло заради матеріальної вигоди.

Свого часу запозичені з різних країн Азії і Сходу культу Адоніса, Венери, Вакха і пов'язані з ними ритуали та звичаї спричинили в Стародавній Греції значне падіння моралі, створили загрозу розпаду сім'ї. Щоб уберегти родинні стосунки від розкладання, афінський архонт Солон в VI ст. до н.е. санкціонував відкриття публічних будинків, легалізував проституцію, розглядаючи її як спосіб, в який можна було б задовольнити потреби чоловіків і тим самим викоренити позашлюбні статеві стосунки з заміжніми жінками. Почався третій період – період легальної проституції, який утримувався до кінця XV століття, коли з поширенням венеричних захворювань (насамперед, сифілісу), ставлення офіційних властей до проституції різко змінилося, адже проститутки були головними носіями цих хвороб. Середньовічний терпимий режим змінився суворими заборонами і репресіями.

Але згодом низька ефективність одних лише карних методів боротьби з проституцією змусила більшість європейських країн відмовитись від такої системи. Натомість розпочалося створення поліції моралі. Режим, який запроваджувався, терпимо ставився до проституції, але за умови підпорядкування проститутки лікарсько-поліцейському нагляду. Боротьба з проституцією переходить у нову фазу – регламентації.

Регламентація означала, що суспільство певною мірою примирилося з проституцією, як з неминучим соціальним явищем, але шляхом нагляду за відповідною категорією жінок намагалося пом'якшити негативні прояви цього феномена. Регламентація складалася з таких елементів: реєстрація проститутки; обов'язковий періодичний медичний огляд; проживання зареєстрованих проститутки у певних місцях (квартири, будинки); обов'язкове (під страхом примусу і покарання) лікування венеричних захворювань.

Для контролю за проституцією і попередження епідемії венеричних захворювань у жовтні 1843 р. у Петербур-

зі при медичному департаменті Міністерства внутрішніх справ для експерименту створюється особливий лікарсько-поліцейський комітет. У тому ж році за ініціативою міністра внутрішніх справ Л.О. Петровського проституція була легалізована, а в 1846 р. за його ж ініціативою проститутки, які знаходились під наглядом, звільнялися від покарання за зайняття проституцією [1, с.34-35].

У перші роки після Жовтневої революції пріоритет у боротьбі з проституцією також було віддано соціально-профілактичним заходам. Наприкінці 1919 р. при Народному комісаріаті охорони здоров'я була організована Комісія у справах боротьби з проституцією.

В умовах тоталітарного режиму проституція була загнана в підпілля, почали говорити про відсутність проституції, наркоманії і тому подібних соціальних патологій у радянському суспільстві. Професійна проституція активізувалася в СРСР з середини 80-х років XX століття, що було обумовлено, насамперед, загостренням суперечностей між реальним становищем жінки, її потребами та можливістю самореалізації та самовизначення.

Отже, з цього невеличкого екскурсу в історію можна зробити висновок, що спостерігається пряма залежність рівня проституції від ступеня економічного розвитку суспільства. У даний час, коли незалежна Україна переживає економічні і соціальні труднощі, спостерігається тенденція до еміграції жінок з України за кордон та активне залучення жінок до секс-індустрії з метою отримання "великих грошей".

У законодавчих системах різних країн світу секс-індустрія трактується досить по різному. Нерідко ці закони відображають полярні підходи до вирішення даного питання, а часом поєднують суперечливі уявлення та вимоги. Існує ряд міжнародних угод, головна з яких – Конвенція ООН 1949 р. "Про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацію проституції третіми особами" [2], які оголошують сутенерство і організацію проституції протизаконними діями. Україна приєдналася до цієї Конвенції 15.11.1954 р.

Вище згадана Конвенція не спричинила очікуваного ефекту, незважаючи на досить довготривале її функціонування. Насамперед, вона сфокусована на покаранні звідників, осіб, які використовують проституцію та утримують будинки розпусти (ст.1). За головну мету ставиться завдання боротьби з торгівлею людьми шляхом знищення проституції як такої.

Крім того, слід розмежовувати два поняття: торгівлю людьми та проституцію. Ці явища мають досить багато точок дотикування, але є цілком самостійними. Питання торгівлі людьми вимагає особливих інструментів вирішення проблеми і не може зводитись тільки до заборони проституції. Це пояснюється ще й тим, що торгівля людьми – проблема, яка не обмежується лише секс-індустрією. На сучасному етапі фіксується безліч випадків використання як жіночої, так і чоловічої рабської робочої сили в різних сферах діяльності людини. Наполягаючи на розмежуванні понять торгівлі людьми та проституції, необхідно погодитися, що саме в секс-індустрії відбувається жорстоке використання жінок з особливо грубими формами порушення їх людських прав. При цьому заборона проституції не може бути відповіддю на питання вирішення торгівлі людьми.

Існує декілька варіантів регулювання проституції. По-

рівнюючи національне законодавство держав світу щодо секс-індустрії, фахівці вирізняють три основні моделі або категорії підходів до вирішення цих проблем, розуміючи при цьому умовність такого їх розмежування.

1. Декримінаційна модель. У цьому випадку секс-індустрія набуває легального характеру. До цієї групи держав належать Нідерланди, Німеччина, Австралія, Греція, Швейцарія, Ізраїль, Туреччина, Перу, Еквадор. Запровадивши цю систему, держава намагається реєструвати секс-робітниць, зобов'язуючи їх постійно мати відповідні медичні довідки про стан здоров'я. Зауважимо, що від клієнтів такі довідки не вимагаються.

Широкий спектр секс-пропозицій розміщується на веб-сторінках, відповідних телеканалів, рекламних сторінках засобів масової інформації, в туристичних довідниках, що не вважається порушенням вимог даної законодавчої моделі.

2. Модель обмеженої легалізації. Відповідно до цієї системи проституція не вважається злочином, але за законом караються дії, спрямовані на втягування жінок до проституції, а також власники будинків розпусти, звітництво, оренда приміщень з метою організації секс-бізнесу. Таке законодавство запроваджене у Великій Британії, Бельгії, Канаді, Індії, Угорщині (у звіті Угорщини Раді Європи 1994 р., зокрема зазначається: "... проституція не є злочином, але забороняється орендувати приміщення чи інші місця з метою організації секс-бізнесу. Покарання – позбавлення волі строком до трьох років") [3, с. 35].

Отримання прибутку від проституції інших, звітництво, експлуатація проституції, утримання місць розпусти, або надання приміщень для проституції та втягнення у проституцію розглядаються як кримінальні злочини. Муніципальні ради можуть регулювати проституцію, виходячи з інтересів безпеки, громадської моралі та громадського порядку, а також стягувати податки.

3. Аболіціоністська модель. Головною особливістю цієї моделі є положення, що власне проституція злочином не вважається, але передбачається кримінальна відповідальність за будь-яку "експлуатацію проституції іншої особи", що означає будь-яке залучення третіх сторін. Забороняється вербування для втягнення в проституцію, пособництво, утримання місць розпусти, надання приміщень для проституції, звітництво, сутенерство та отримання прибутку від проституції інших. Оскільки проститутки розглядаються як жертви, для них кримінального покарання не передбачається.

Хоча формально більшість країн-членів ЄС забороняють будь-яку "експлуатацію проституції", на практиці у більшості країн проституція регулюється, виходячи, зокрема, з інтересів забезпечення громадського порядку та охорони здоров'я (таким чином, аболіціоністичне законодавство поєднується з практикою регулювання).

Ця законодавча система націлена на заборону секс-індустрії і розглядає проституцію як аморальну діяльність, яка повинна бути повністю знищена. Кримінальними вважаються всі дії, пов'язані з нею, і особи, які втягнуті в цю діяльність: власники будинків розпусти, звітники, клієнти і самі проститутки. Така система запроваджена в Болгарії, Бірмі, В'єтнамі, Об'єднаних Арабських Еміратах, Шрі-Ланці, Непалі, Таїланді, Уганді, Намібії, Танзанії, Малі, Ісландії, Іспанії, Мальті, Польщі, Словенії, Китаї, Румунії, США (крім штату Невада), Чехії, Україні, Фін-

ляндії, Франції, на Філіппінах, в Японії.

Перелічені країни не практикують однакових форм покарання, але вони віднесені до однієї категорії, бо секс-індустрія на їх територіях контролюється, або регулюється за допомогою заборон та обмежень, спрямованих частково проти самих проститутток, а частково на третіх осіб (звідників).

У переважній більшості законодавчі заборони чи вимоги націлені на жінок секс-бізнесу. Порушуючи їх, чи відмовляючись їх виконувати, жінка може бути засудженою до позбавлення волі, направлена на виправні роботи, або на неї можуть накласти штрафи. Незважаючи на умовність цієї класифікації, можна з певністю зробити висновок, що світове співтовариство залишається полярно-розмежованим у законодавчих механізмах щодо секс-індустрії.

Необхідно також визначити, що, незважаючи на те, яка саме з цих систем запроваджена тими чи іншими державами, більшість проблем, пов'язаних із секс-індустрією, залишаються в цілому невирішеними. Сучасна ситуація в економічній сфері українського суспільства визначає зниження життєвого рівня переважної більшості населення, серед якого найбільше потерпають від матеріальних нестатків соціально уразливі верстви. Частина молодих жінок, які втратили, або не в змозі знайти роботу, що забезпечувала б їм необхідний прожитковий мінімум, вимушена заробляти собі на життя наданням сексуальних послуг за гроші.

У цілому по Україні сьогодні відсутні навіть приблизні офіційні дані про кількість жінок, які заробляють собі на життя комерційним сексом. Хоча вважається, що тільки в м. Києві їх нараховується десятки тисяч [4, с.11]. Секс-індустрія в Україні набула відчужених масштабів. Створилася розгалужена й організована система сексуальної експлуатації жінок, до якої тією чи іншою мірою залучені, крім власне жінок та клієнтів секс-бізнесу, різного роду організатори та посередники.

З реформуванням посткомуністичного суспільства та падінням "залізної завіси" ситуація щодо висвітлення та вивчення даної проблеми в Україні змінилася. Неофіційні дані працівників правоохоронних органів, соціальних служб, експертні оцінки свідчать про стрімке поширення в Україні проституції, зумовлене багатьма причинами. Поширенню цього явища сприяють як соціально-політичні (корупція, відсутність законодавчого регулювання сексуального бізнесу, негативне ставлення до нього з боку громадськості), так і духовні чинники (криза соціальної культури в цілому та духовних цінностей, амбівалентність сексуальної орієнтації суспільства, гіперзахоплення сексуальною рекламою та сексуальною пропагандою в засобах масової інформації). Серед економічних чинників виділяються: 1) зубожіння населення; 2) фемінізація безробіття; 3) криміналізація економіки.

Підвищення інтересу до проблеми проституції в українському, тоді ще радянському, суспільстві, почалося в середині 80-х років ХХ ст. Основний наголос робився на пошук шляхів "повернення" дівчат до "повноцінного" життя, розробці заборонної політики. Історичний огляд проблеми дозволяє зараз зробити висновок, що багатовікове існування інституту проституції не може бути випадковим. З наукової точки зору можна стверджувати, що проституція як модель сексуальної поведінки є соціально

санкціонованою.

Ретельне вивчення питання свідчить про існування добре розгалуженої системи надання сексуальних послуг у нашій країні. Існує попит, і він задовольняється через сформований ринок послуг. Секс-бізнес в Україні сьогодні є соціально-економічним явищем, оскільки його розвиток зумовлений специфікою соціально-економічної ситуації та її наслідками. Зниження загального рівня життя, недостатній для забезпечення прожиткового мінімуму рівень заробітної плати, дефіцит робочих місць та структурне безробіття, відсутність попиту на кваліфіковану робочу силу – все це виштовхує жінок на ринок сексуальних послуг. З іншого боку, відкладення у часі створення власної сім'ї з матеріально-економічних міркувань формує попит на задоволення сексуальних потреб з тимчасовими партнерами.

Таким чином, на сучасному етапі суспільство, з одного боку, вже не може не визнавати наявність секс-бізнесу, а з іншого – не в змозі забезпечити контроль за ситуацією в цьому середовищі. Доводиться констатувати, що в Україні на даний час зроблено лише перші кроки щодо вивчення секс-бізнесу як соціального явища. Ця тема досить довго взагалі була заборонена, а сам термін “секс-бізнес” увійшов у повсякденний обіг лише останніми роками. Тому й проституція стала об'єктом вивчення вчених-соціологів, юристів, які роблять спроби осмислити суть цього явища в нашій країні. Для вивчення питання проституції є її об'єктивні передумови – зростання й поширення цього явища.

Першими увагу на дослідження проституції звернули вчені-юристи, тому що комерційний секс є однією з причин не тільки антисуспільної, але й протиправної поведінки певних категорій осіб, причиною зростання багатьох видів злочинів. До їх числа відносяться сутенерство, притримання, зведення, залучення до повіюства неповнолітніх, насильство тощо. Невизначеність правового статусу жінок секс-бізнесу, їхня необізнаність у правових питаннях зумовлює соціальну незахищеність жінок як у ситуаціях, безпосередньо пов'язаних з комерційним сексом, так і у інших ситуаціях. Крім небезпеки ВІЛ-інфікування, жінки секс-бізнесу потерпають від соціальної і правової незахищеності, зневажливого ставлення до себе з боку оточення, зазнають знущань і поведження, що принижують їхню людську гідність.

Бізнес, заснований на продажі жіночого тіла, набув широкого розповсюдження в усіх регіонах України, особливо у великих обласних та курортних центрах. У будь-якому місті мешканці спроможні назвати кілька місць локалізації: готелів, барів, де завжди можна знайти “дівчину для розваг”.

Дамо стислу характеристику проституції в Україні, як соціального явища [4].

Вікові особливості. У сфері комерційного сексу працюють жінки вельми широкого вікового діапазону: від 15 до 36 років, крім того є велика частка неповнолітніх дівчат від 12 років. Залучення неповнолітніх дівчат до секс-бізнесу є загальносвітовою тенденцією, яка має місце і в Україні. Існування цієї проблеми потребує відповідних адекватних дій з боку державних структур і неурядових організацій.

Соціальне походження. Серед жінок секс-бізнесу є як городянки, так і сільські жительки, тому важко сказати

яких більше. У зв'язку із зростанням попиту на секс-послуги у літню пору також активізується діяльність жінок, котрі заробляють секс-бізнесом час від часу для вирішення тимчасових фінансових проблем. У середовищі комерційного сексу представлені як високоосвічені, так і малограмотні жінки; найбільша частка тих, хто має середню освіту.

Сімейний стан. Професійні заняття секс-бізнесом не сприяють створенню сімейного осередку. Переважно більшість жінок становлять такі, що не перебувають у шлюбі (неодружені або розлучені), лише деякі з них мають повноцінну сім'ю. Причому, серед останніх переважна частина приховує свій рід занять від чоловіків, а в інших чоловіки терпимо ставляться до їхньої роботи. Водночас між соціальним неблагополуччям (неповні сім'ї, безробіття батьків тощо) та залученням до комерційного сексу прямого зв'язку не існує, оскільки, з одного боку, від матеріальних нестатків потерпають і цілком благополучні сім'ї, а з іншого – далеко не всі дівчата з проблемних сімей працюють у секс-бізнесі. Багато хто з жінок, незалежно від сімейного становища, мають дітей.

Ієрархія. За свідченням сутенерів, працівників правоохоронних органів та інших представників оточення, жінок секс-бізнесу можна чітко поділити на три умовні категорії: *вищу* (так звані “елітні” жінки, котрі обслуговують представників великого бізнесу і керівників різних рангів), *середню* (постійними клієнтами якої є бізнесмени середнього гатунку і епізодичними - чоловіки у відраджених або просто шукачі пригод) і *нижчу* (“вокзальні”, “плечові”, ціни на послуги яких є найнижчими, а клієнти – самими найневиблагливішими).

Перші, як правило, працюють у спеціальних приміщеннях, що ховаються під легальною вивіскою, у дорожніх готелях, барах, саунах. Жінки забезпечені особистою охороною, мають можливість користуватися високоякісними медичними послугами. Організаційні питання, проблеми у взаєминах з правоохоронними органами та конкурентами вирішують сутенери, або “мамочки”. Доволі частим є встановлення сталих зв'язків з клієнтами, які при нагоді звертаються до однієї й тієї самої жінки.

Жінки *другої групи* здебільшого працюють за викликом або зосереджуються у певних місцях на вулицях (як правило, біля готелів, ресторанів, барів), рівень особистої безпеки помітно нижчий, непоодинокими є випадки порушення сутенерами й охоронцями своїх зобов'язань. Досить поширені постійні зв'язки з клієнтами. *Нижчий рівень* унаочнений дорожніми та вуличними жінками секс-бізнесу. Деякі з них працюють групами, які перебувають під наглядом і координацією “мамочки”; багато хто, на свій страх і ризик. Саме серед цієї категорії найбільш поширене вживання наркотичних речовин (у тому числі – ін'єкційним шляхом), алкоголізм, нехтування запобіжними заходами.

Чинники залучення. Для багатьох робота у секс-бізнесі є єдиним заняттям. Дехто з жінок епізодично заробляє гроші у такий спосіб, маючи водночас постійне місце роботи (наприклад, офісiantкою, продавщицею). Приблизно дві третини жінок секс-бізнесу становлять ті, для кого проституція є єдиним джерелом існування, але є й такі жінки, що цілком свідомо й осмислено вибрали цей шлях.

За свідченням сутенерів, жінки, які надають секс-послуги вищого гатунку, як правило, присвячують цьому

бізнесу весь свій час і сили. У середній ланці секс-бізнесу ставлення до секс-бізнесу як до способу заробляння додаткових грошей хоча й не переважає, однак є більш поширеним. Маргіналізовані “вокзальні” жінки здебільшого не мають постійної роботи, а часто – й житла. У будь-якому разі матеріальні нестатки в абсолютній більшості випадків називаються жінками основною причиною їхнього залучення до секс-бізнесу: необхідність утримувати дитину, лікувати батьків тощо.

Деякі жінки робили спроби змінити своє життя, покинути секс-бізнес, але невдало. Головна мотивація – високі доходи. Майже всі вони змушені були повернутися до секс-риятку, тому що рівень заробітної плати на підприємствах не є порівнюваним. Крім власне жінок секс-бізнесу та їхніх клієнтів, на процеси, що відбуваються у сфері комерційного сексу, істотно впливає позиція організаторів і так званого соціального оточення секс-бізнесу: сутенерів, “мамочок”, працівників правоохоронних органів, таксистів, власників барів тощо. Складні, а інколи й суперечливі взаємини між ними багато в чому визначають загальну атмосферу секс-бізнесу в Україні.

Абсолютна більшість жінок у “елітному” та вагома частка – у “середньому” секс-бізнесі працюють під контролем сутенерів. Від стосунків з ними вирішальною мірою залежить рівень доходів жінок, їхня безпека і дієвість допомоги у випадку виникнення будь-яких ускладнень з клієнтами, правоохоронцями, медичними працівниками. За організаційну й посередницьку діяльність сутенерів жінкам доводиться віддавати їм у середньому 30-50 % суми свого заробітку. За оцінкою правоохоронців з сутенером працюють принаймні 50 % жінок. Висловлювання сутенерів стосовно їхньої ролі в організації секс-бізнесу свідчать про їх зневажливе і вельми жорстоке ставлення до жінок.

Жінки, зайняті у секс-бізнесі, у переважній більшості надзвичайно критично ставляться до правоохоронців, вважаючи, що міліція і не бореться з секс-бізнесом, і не захищає жінок. На загальному тлі негативного ставлення жінок до міліції виділяється ситуація у м. Києві, де жінки неодноразово помірковано-позитивно згадували “поліцію нравів” (відділ по боротьбі з правопорушеннями у сфері моралі РУМВС України в м. Києві), зазначаючи, що це єдина правоохоронна структура, до якої вони можуть звернутися у разі потреби [4, с.52].

Серед правоохоронців ставлення до проблеми секс-бізнесу подвійне: з одного боку, має місце визнання секс-бізнесу як виду професійної діяльності, що на ринкових засадах задовольняє існуючий попит на сексуальні послуги; з іншого – правоохоронці негативно ставляться до повій, оскільки комерційний секс невідривно пов’язаний із злочинним світом, поширенням венеричних захворювань, розбещенням неповнолітніх тощо. Але незалежно від їхнього ставлення до цієї проблеми – проституція є правопорушенням, з яким вони зобов’язані боротися.

Раніше, згідно з законодавством, яке діяло до прийняття нового Кримінального кодексу від 5.04.2001 р., заняття проституцією (надання сексуальних послуг за винагороду) вважалось адміністративним правопорушенням (ст.181-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення) [5, с.132]. Покарання за проституцію було відображено в Кодексі про адміністративні правопорушення у главі 14 “Адміністративні правопорушення, що посягають на громад-

ський порядок і громадську безпеку”. Відповідальність за заняття проституцією була передбачена статтею 181-1:

- частина 1: заняття проституцією тягне за собою попередження або накладення штрафу від 5-ти до 10-ти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

- частина 2: ті самі дії, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, тягнуть за собою накладення штрафу від 8-ми до 15-ти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Кодекс України про адміністративні правопорушення визначав проституцію як соціальне явище, що негативно впливає на суспільний порядок, порушує принципи суспільної моралі. Дане правопорушення полягало в торгівлі своїм тілом, що виражалось у вступі в статевий зв’язок за винагороду. Форми винагороди можуть бути будь-якими (гроші, валюта, цінні подарунки, спиртні напої тощо). Склад адміністративного поступку полягав і в тому випадку, коли проститутка не отримала обумовленої за домовленістю винагороди через причини, що від неї не залежали. Для притягнення до відповідальності згідно зі статтею 181-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення достатньо і одного випадку вступу в статевий зв’язок за винагороду.

Частиною другою цієї статті була передбачена відповідальність за означені дії, вчинені повторно протягом року після накладення за таку само провину адміністративного стягнення. Дане правопорушення вчинюється з чітко визначеним наміром, тобто особа усвідомлює, що вона займається проституцією з метою отримання прибутку.

Верховна Рада України ухвалила новий Кримінальний кодекс України, який набрав чинності з 1.09.2001 р. Відповідно до нього заняття проституцією на території України підлягає кримінальній відповідальності. У розділі XXII нового КК “Злочини проти громадського порядку та моральності” статтею 303 “Проституція або примушування чи втягнення до заняття проституцією” зазначається:

1. Систематичне заняття проституцією, тобто надання сексуальних послуг з метою отримання доходу, - карається штрафом від п’ятидесяти до п’ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до ста двадцяти годин.

2. Примушування чи втягнення у заняття проституцією, тобто надання сексуальних послуг за плату шляхом застосування насильства чи погрози його застосування, знищення чи пошкодження майна, шантажу, або обману, - карається штрафом від п’ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк від одного до трьох років.

3. Дії, передбачені частинами першою, або другою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього або організованою групою, - караються позбавленням волі на строк від трьох до п’яти років.

4. Сутенерство, тобто створення, керівництво, або участь в організованій групі, яка забезпечує діяльність з надання сексуальних послуг особами чоловічої та жіночої статі з метою отримання прибутків, - карається позбавленням волі від п’яти до семи років”.

Кримінальний кодекс України також передбачає відповідальність за створення або утримання місць розпусти і звідництво (ст.302 КК). Так, за даними Міністерства внутрішніх справ України, у 1996 р. було зареєстровано 82 злочини за фактом “держання домів розпусти і звідницт-

во"; у 1999 р. – 95; а у 2000 р. – 194 злочини [3, с.45].

Про даний вид злочинів йдеться в статті 302 КК України:

1. Створення або утримання місць розпусти, а також зводництво для розпусти – караються штрафом до п'ятидесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або обмеженням волі на строк до двох років.

2. Ті самі дії, вчинені з метою наживи або особою, раніше судимою за цей злочин, або вчинені організованою групою, – караються обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені із залученням неповнолітнього, – караються позбавленням волі на строк від двох до семи років."

Хоча перекваліфікація проституції з адміністративного правопорушення на кримінальний злочин може здаватися лише формальною, в дійсності ж наслідки цього можуть виявитися досить значними. Це, наприклад, дає звідникам додаткові можливості шантажувати проститутку, яка може отримати обвинувачення у кримінальному злочині, якщо відомо, що вона займалася проституцією.

Кримінальна відповідальність настає також за втягнення неповнолітніх до заняття проституцією (ст.303-3), за зараження венеричною хворобою (ст.133), ухилення від лікування венеричної хвороби (ст.133) та зараження ВІЛ (ст.130) [6]. Внаслідок цього стосулки між учасниками ринку сексуальних послуг і працівниками правоохоронних органів є досить напруженими.

Звичайно, заборона проституції не зможе знищити безлічі закладів секс-індустрії, які активно використовуються для приваблення туристів і є джерелом особливо великих прибутків у багатьох країнах. Така заборона лише призводить до переміщення секс-закладів до тіньового сектора, а також до маргіналізації проститутток і позбавляє їх можливостей правового захисту від насильства, що робить їх ще більш уразливими до зловживань з боку третіх осіб. Крім того, система заборони проституції може призвести до створення чорного ринку, який монополізується організованою злочинністю, що також призведе до підвищення ризику насильства та маргіналізації осіб, залучених у цей бізнес.

Світовий досвід свідчить про марність та неефективність боротьби з проституцією як соціальним явищем. У тому чи іншому вигляді надання сексуальних послуг за винагороду практикується у будь-якій з країн, незалежно від її суспільного ладу, рівня економічного розвитку, національних традицій і культурних цінностей. За свідченням фахівців, у першу чергу, це зумовлене надзвичайно високим рівнем прибутків від сексуального бізнесу. За деякими даними за рівнем прибутків секс-бізнес посідає друге місце після торгівлі наркотиками, випереджаючи за прибутковістю торгівлю зброєю та інші види нелегальної та легальної комерційної діяльності. Труднощі боротьби з цим явищем обумовлені насамперед тим, що: 1) секс-бізнес був та залишається тіньовим бізнесом, що зумовлює прагнення його учасників запобігти поширенню відомостей щодо їхнього роду занять; 2) жорстка конкуренція поміж секс-жінок, поширені випадки насильства зумовлюють страх і заляканість багатьох з них.

Які ж заходи могли б допомогти у боротьбі з проституцією?

Як відомо, жодна держава за багатомісячну історію бо-

ротьби з цим соціальним злом не одержала перемоги, навіть за допомогою жорстких правових і адміністративно-управлінських заходів. Методи адміністративного, а тим більше карного переслідування не дають бажаного результату. Головна увага повинна спрямовуватись на боротьбу зі зводництвом, притонуотриманням, сутенерством. Щодо жінок, які займаються комерційним сексом, то доцільно до них застосовувати профілактичні заходи у поєднанні із заходами соціального та економічного характеру.

На нашу думку, найбільш ефективними є методи не заборони, а регламентації, які дають можливість забезпечити контроль суспільства за проституцією як соціальним явищем і за тими особами, які їм займаються.

Прибічники легалізації проституції переконані, що репресивний підхід до вирішення проблеми архаїчний і неефективний. Тільки ліберальні заходи можуть допомогти вирішити цю болочу проблему й питання, які з нею пов'язані (наркоманія, ВІЛ та інфекції, що передаються статевим шляхом, тощо). Легалізація проституції може й не дати очікуваних позитивних наслідків, якщо вона буде проведена без урахування нагальних потреб жінок секс-бізнесу чи з прямим обмеженням їх прав. Якщо конкретизувати поняття легалізації проституції – то це визнання діяльності в цій сфері законним видом поряд з іншими. Це означає, що повинні бути створені безпечні умови для цієї роботи; легалізація повинна бути прийнятною для самих жінок секс-бізнесу (умови і місце їх діяльності); повинен бути забезпечений вільний доступ до медичного обслуговування; дівчатам повинні бути надані права, подібно усім пересічним громадянам. Якщо легалізацію здійснити без урахування цих умов і якщо вона не означатиме покращання умов життя та роботи, то це призведе до появи двох рівнів проституції – легальної і значно поширенішої – прихованої.

Думку, що державний контроль за проституцією значно ефективніший, ніж спроби її заборонити, підтверджує досвід дореволюційної Росії, де з повій створили декретовані групи з суворим медичним контролем, а нелегальні повії переслідувались правоохоронними органами.

Жінки, які надають секс-послуги на комерційній основі, – досить ізольована та закрита група, яка діє на межі легального і забороненого, морального і аморального, наражається на ризик насильства, порушення прав людини, захворювання. Це зумовлене ставленням українського суспільства до проституції, а також недосконалістю законодавством з цього питання. Така ситуація потребує специфічного підходу та особливих форм роботи з жінками секс-бізнесу, в основі яких мають бути повага до прав людини, особистості; довіра, конфіденційність та анонімність, добровільність. Оскільки надання секс-послуг є адміністративним порушенням і соціум засуджує цю діяльність, жодна з державних структур не будуватиме свою діяльність на зазначених засадах. Саме тому неурядові або громадські організації повинні взяти на себе функції співпраці з жінками секс-бізнесу, сприяти вирішенню їхніх проблем, формувати позитивне ставлення з боку соціального оточення.

Сучасний рівень розгалуженості секс-індустрії та низка проблем, які з нею пов'язані, повинні привернути увагу суспільства в трьох аспектах.

По-перше, це – удосконалення юридичної бази, яка б відповідала міжнародним вимогам та стандартам прав

людини, забезпечувала реалізацію прав кожної жінки. По-друге, це – соціальні зміни у суспільній свідомості, оскільки проституція – результат не тільки збігу несприятливих обставин, але ще й слідування певним нормам поведінки. По-третє, потрібна співпраця державних та недержавних організацій, міжнародних структур, ЗМІ для впровадження профілактичних заходів щодо поширення цього явища і його наслідків для суспільства.

Треба бути реалістами і усвідомлювати, що в сучасному міжнародному суспільстві відбуваються глибокі зміни, які вимагають якісно нових підходів та рішень. Тому перед суспільством потрібно поставити питання легалізації проституції і нових рішень щодо цього неоднозначного явища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Энциклопедический словарь /Издат.: Ф.А. Брокгауз и И.А. Ефрон. –Т.ХХУ (П-Р). –СПб., 1898. –С.31-48.
2. Конвенция о борьбе с торговлей людьми и эксплуа-

тацией проституции третьими лицами от 2.12.1949 г. // Сборник стандартов и норм ООН в области предупреждения преступности и уголовного правосудия. –Нью-Йорк, 1992. –С.351-358.

3. Секс-бізнес в Україні: спроба соціального аналізу /Авт. колектив: О.М. Балакірева, Т.В. Бондар, Ю.М. Галустьян та ін. –К.: Укр. ін-т соціальних досліджень, 2001. –159 с.

4. Діяльність громадських організацій по профілактиці ВІЛ/СНІДу серед жінок секс-бізнесу: За результатами проекту “Створення мережі неурядових організацій, які працюють із жінками секс-бізнесу в Україні”. –К., 2000. –176 с.

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Прийнятий Верховною Радою УРСР 7.12.1984 р. станом на 10.04.2002 р. –К., 2002. –280 с.

6. Кримінальний Кодекс України. Прийнятий 7 сесією Верховної Ради України 5.04.2001 р. –К.: Атіка, 2002. –352 с.

Надійшла до редколегії 02.03.2005

НАДЕН О.В. ПРОСТИТУЦИЯ: СОЦИАЛЬНЫЙ АСПЕКТ И УГОЛОВНЫЙ АНАЛИЗ

Проституция рассматривается как социально-экономическое явление; дана характеристика периодов развития и вариантов ее регулирования в мире. Осуществлен правовой анализ проституции как административного и уголовного правонарушения; затрагивается дискуссионный вопрос легализации проституции как способа противодействия ее последствиям.

NADYON O.V. PROSTITUTION: SOCIAL ASPECT AND CRIMINAL ANALYSIS

Prostitution it is considered as the social and economic phenomenon; some main historical periods of this phenomenon and describes the methods of fighting with this social crime is given. The legal analysis prostitution as administrative and criminal offence is carried out; the debatable question of legalization prostitution as way of counteraction to its consequences is mentioned.

Ю.В. ОГАРЕНКО

Гуманітарний університет “ЗІДМУ”

УДК 343.85

ПОНЯТТЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ АБО РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ЧИ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЄ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ

Розглянуті деякі спірні питання, пов’язані з проблемами визначення поняття «спеціальне завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації» як обставини, що виключає злочинність діяння.

Зі зростанням у нашій державі рівня організованої злочинності, виникає потреба у ефективній боротьбі з нею. У зв’язку з цим, після набуття Україною незалежності у 1991 році, в системі Міністерства внутрішніх справ

було створено міжрегіональне Управління по боротьбі з організованою злочинністю, а у 1993 році – прийнятий Закон України “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю”.